

Милан Кундера - „Смешни любви“

– Налей ми още ракия – помоли Клара, а аз нямах нищо против. Поводът да отворим бутилка не беше кой знае какъв, но все пак повод имаше: същия ден бях получил доста голям хонорар за последната глава от едно свое изследване, което беше публикувано на части с продължение в едно специализирано списание по изобразително изкуство.

Самият факт, че изследването ми беше публикувано, беше знаменателен. Написаното от мен беше твърде критично и остро полемично. Затова и в списание „Изобразителна мисъл“, в чиято редакция работят по-възрастни и по-предпазливи хора, отказаха да напечатат изследването ми и едва по-късно го приеха в едно по-малко, конкурентно издание по въпросите на изобразителното изкуство, където редакторите са по-млади и по-неразумни.

Пощенският раздавач ми донесе хонорара във факултета. Заедно с него донесе и някакво писмо без значение; аз, новоизлюпеният богоравен, само му хвърлих един поглед сутринта. Но сега у дома, когато приближаваше полунощ и бутилката се изпразваше, го взех от масата, за да се посмеем над неговото съдържание.

„Уважаеми другарю, и ако ми позволите това обръщение, мой колега! – зачетох аз на Клара. – Моля да ме извините, че аз, човек, с когото никога в живота си не сте говорили, Ви пиша тези редове. Обръщам се към Вас с молба да бъдете така добър и да прочетете приложената статия. Наистина аз не Ви познавам лично, но Ви уважавам като човек, чиито преценки, разсъждения и заключения до такава степен съвпадат с резултатите от моите собствени изследвания, че бях просто смаян. Така например, макар да се прекланям пред Вашите оценки и сравнителен анализ, в който може би ме превъзхождате, все пак искам дебело да подчертая, че мисълта за изконната близост на чешкото изкуство до народа аз изказах още преди да съм прочел Вашето изследване. Бих могъл лесно да го докажа, тъй като впрочем имам и свидетели. Но това само между другото, понеже Вашето изследване...“ Следваха нови възхвали на моята знаменитост и накрая молба: дали бих бил тъй любезен да дам мнение за неговата статия, тоест вътрешна рецензия за редакцията на списание „Изобразителна мисъл“, където вече повече от половин година отхвърлят и отричат неговата статия. В редакцията му казали, че моята рецензия ще бъде решаваща, така че сега аз съм се бил превърнал в единствена надежда за автора, в единствена светлинка сред дълбокия мрак, който го заобикалял.

Ние си правехме майтап с господин Затурецки, чието благородническо име ни беше очаровало; но, разбира се, майтапът ни беше добродушен, защото хвалебствията, с които ме беше отрупал, особено в комбинация с чудесната сливовица, ме настройваха умилително. Толкова умилително, че в тези незабравими мигове аз обичах целия свят. Разбира се, от целия свят обичах преди всичко Клара, дори само заради това, че седеше срещу мен, докато останалият свят беше скрит от очите ми, отвъд стените на моята мансарда в квартал Вършовице. И понеже в момента нямах с какво да даря света, аз дарявах Клара. Дарявах я поне с обещания.

Клара беше на двайсет години, от добро семейство. Какво говоря, не от добро, а от прекрасно семейство! Баща ѝ бил някога директор на банка и като представител на едрата буржоазия през петдесета година бил изселен в село Челаковице, доста далеч от Прага. Дъщерята беше с лошо кадрово досие и работеше като шивачка в едно голямо пражко шивашко ателие. Седях срещу нея и се стремях да засиля симпатиите ѝ към мен, като лекомислено ѝ разказвах за предимствата на работата, която бях обещал да ѝ намеря с помощта на свои приятели. Твърдях, че е невъзможно едно толкова хубаво момиче да погребва красотата си над шевната машина, заявих, че тя трябва да стане манекен.

Клара не ми възразяваше и ние прекарахме нощта в блажено разбирателство.

Човек преминава през настоящето със завързани очи. Той може само да предчувства и да гадае какво всъщност преживява. Едва по-късно отвързват кърпата от очите му и той, поглеждайки към миналото, проумява какво е преживял и какъв смисъл е имало то.

Онази вечер аз смятах, че пия за своите успехи, и изобщо не подозирах, че това е тържествен вернисаж на моя край.

И тъй като нищо не подозирах, на другия ден се събудих в добро настроение и докато Клара дишаше до мен равно, с щастливо изражение на лицето, аз взех в леглото статията, която беше приложена към писмото, и с капризно безразличие я прочетох.

Тя се наричаше „Миколаш Алеш – майстор на чешката рисунка“ и наистина не заслужаваше даже този половин час невнимание, който ѝ отделих. Представляваше мишмаш от очевидни и всеизвестни неща, омесени без никакъв усет за логическа връзка и без каквото и да било честолюбие да бъдат доразвити с някаква собствена, оригинална мисъл. Беше от ясно по-ясно, че статията представлява една голяма глупост. Доктор Калоусек, редактор от „Изобразителна мисъл“ (иначе изключително неприятен тип), всъщност още същия ден потвърди моето мнение по телефона; обади ми се във факултета.

– Слушай, получи ли трактата на тоя Затурецки?... Тогава напиши си мнението. Вече петима рецензенти го накълцах като краставица, обаче той продължава да ни досажда. Сега си е наумил, че единственият истински авторитет си ти. Драсни там няколко реда, че статията е тъпа, ти ги умееш тия работи, и без това си язвителен, и той ще ни остави на мира.

Добре, обаче в мен нещо се разбунтува: защо пък точно *аз* да стана палач на господин Затурецки? Да не би за това *аз* да получавам заплата от редакцията? Пък и много добре си спомнях, че от „Изобразителна мисъл“ отхвърлиха от предпазливост моята статия; за сметка на това името на господин Затурецки беше здраво свързано в съзнанието ми със спомена за Клара, ракията и чудесната вечер. И най-сетне, няма да отрека това, то си е човешко: Затурецки беше единственият човек, който ме смяташе за „истински авторитет“ – защо трябваше да го загубя?

Приключих разговора с Калоусек с някакво неопределено остроумие, което той можеше да сметне за обещание, а аз за отказ, и затворих телефона, твърдо решен никога да не напиша рецензия за господин Затурецки.

Вместо това извадих от чекмеджето един лист и написах на господин Затурецки писмо, в което избегнах каквато и да било преценка за неговата работа и се извиних, че възгледите ми за изобразителното изкуство през XIX век се смятат от всички за упадъчни и екстравагантни и поради това моето застъпничество – особено пред редакцията на „Изобразителна мисъл“ – би могло по-скоро да попречи на делото, отколкото да го подпомогне; при това залях господин Затурецки с приятелско многословие, от което не можеше да не проличи моето благоразположение.

В мига, в който пуснах писмото, аз забравих за господин Затурецки. Но господин Затурецки не беше забравил за мен.

Един ден, точно когато привършвах лекцията си – аз чета в нашия университет лекции по история на изкуството, – на вратата на аудиторията почука нашата секретарка Мария, приветлива възрастна жена, която понякога ми вареше кафе и ме криеше от женските преследвания по телефона. Тя надникна и каза, че ме чакал някакав мъж.

От мъже не очаквам неприятни изненади, затова се разделих със студентите и излязох в добро настроение в коридора. Там ме посрещна с поклон дребен мъж в износен черен костюм и бяла риза. Той много почтително ми съобщи, че името му е Затурецки.

Поканих госта в кабинета си, предложих му кресло и завързах с него разговор с небрежен тон за най-незначителни неща, за това колко лошо започва лятото и какви изложби има в Прага. Господин Затурецки учтиво се съгласяваше с всички мои бръщолевения, но скоро започна да се стреми да насочи всяка моя реплика към статията си за Миколаш Алеш, която внезапно се изправи между нас с невидимата си субстанция като неотстраним магнит.

– С най-голямо удоволствие бих написал рецензия за вашата работа – казах аз най-после, – но вече ви обясних в писмото, че мен никъде не ме смятат за специалист по чешкото

изобразително изкуство от XIX век и че освен това отношенията ми с редакцията на „Изобразителна мисъл“, където ме имат за закоравял модернист, са малко обтегнати, така че моята положителна рецензия би могла само да ви навреди.

– О, вие сте твърде скромни – каза господин Затурецки. – Вие, такъв познавач, как можете да представяте в такава лоша светлина своето положение! В редакцията ми казаха, че всичко ще зависи само от вашата рецензия. Ако се застъпите за моята статия, те ще я напечатат. Вие сте моето единствено спасение. Това е плод на тригодишни изследвания, на тригодишен труд. Сега всичко е във вашите ръце.

Колко лекомислено и върху каква несигурна почва гради човек своите извинения! Аз не знаех какво да отговоря на господин Затурецки. Погледнах го и забелязах, че към мен са отправили взор не само малките, старинни, невинни очилца, но и една мощна, дълбока напречна бръчка на челото му. В краткия миг на просветлението по гърба ми полазиха тръпки: тази бръчка, съсредоточена и упорита, издаваше не само мисловните мъки, които нейният собственик е преживял над рисунките на Миколаш Алеш, но и необикновени волеви способности. Загубих самообладание и не можах да измисля никакво разумно извинение. Знаех, че няма да напиша рецензията, но знаех също така, че нямам сили да кажа това в очите на човечеца.

Затова започнах да се усмихвам и да обещавам нещо неопределено. Господин Затурецки ми благодари и каза, че скоро пак ще дойде да ме попита какво става. Разделих се с него широко усмихнат.

След няколко дни той наистина дойде. Аз ловко му се измъкнах, но на следващия ден той отново ме потърсил във факултета. Разбрах, че положението е сериозно. Отидох бързо при Мария, за да взема необходимите мерки.

– Мария, моля ви, ако отново дойде да ме търси онзи човек, кажете му, че съм заминал на специализация в Германия и че ще се върна чак след месец. И за всеки случай да знаете: моите лекции, както е обявено в програмата, са във вторник и в сряда. Сега тайно ще ги прехвърля в четвъртък и петък. За това ще знаят само студентите, на никого не казвайте и не нанасяйте поправката в програмата. Аз трябва да мина в нелегалност.

Господин Затурецки наистина скоро дошъл отново да ме търси във факултета и изпаднал в отчаяние, когато секретарката му съобщила, че внезапно съм заминал за Германия.

– Но това не е възможно! Господин Клима трябва да напише рецензия за мен! Как е могъл така да замине?

– Не зная – каза Мария, – той след месец ще се върне.

– Значи още един месец... – изпъшкал господин Затурецки. – А не знаете ли адреса му в Германия?

– Не го знам – каза Мария.

И така, за един месец аз бях оставен на мира.

Но месецът изтече по-бързо, отколкото предполагах, и господин Затурецки отново се появил в канцеларията.

– Не, още не се е върнал – каза му Мария.

А когато малко по-късно ме срещна, настоятелно ме попита:

– Онзи човек пак беше тук, кажете ми, за бога, какво да го правя?

– Кажете му, че в Германия съм се разболял от жълтеница и че лежа в болница в Йена.

– В болница ли? – извикал господин Затурецки, когато Мария му съобщила това след няколко дни. – Това не е възможно! Господин Клима трябва да напише рецензия за мен!

– Господин Затурецки – сопнала му се секретарката, – господин Клима лежи някъде в чужбина сериозно болен, а вие мислите само за своята рецензия.

Господин Затурецки се обърнал, отишъл си, но след две седмици се появил в канцеларията отново.

– Изпратих на господин Клима в Йена препоръчано писмо. Това е малък град, там може да има само една болница – а писмото ми беше върнато!

– Вече ще се побъркам от този ваш посетител! – каза ми на другия ден Мария. – Не ми се сърдете. Какво можех да му кажа? Казах му, че вече сте се върнали. Оправяйте се с него сам.

Не се сърдех на Мария. Тя беше направила каквото можеше. А и аз съвсем не се чувствах победен. Знаех, че съм неуловим. Живеех съвсем таен живот. Тайно в четвъртък и в петък четях лекции и тайно всеки вторник и всяка сряда наблюдавах от входа на една къща срещу факултета как господин Затурецки стои на пост пред входа и чака да изляза.

Но един ден на господин Затурецки стоенето на пост му омръзна и той поставил въпроса ребром пред Мария.

– Кога всъщност четете лекции другарят Клима?

– Ей там е програмата – показала Мария към стената, където на голямо табло са написани с образцова прегледност всички занятия.

– Програмата ми е известна – не отстъпил господин Затурецки. – Само че другарят Клима не преподава тук никога нито във вторник, нито в сряда. В болнични ли е?

– Не – казала Мария объркано.

И тогава той се нахвърлил с най-груби обвинения върху нея. Попитал иронично що за порядки царят при нас. Как така не знаела кой преподавател кога къде е. Казал й, че ще се оплаче от нея. Крещял. Заявил, че ще се оплаче и от другаря Клима, който не преподава, въпреки че трябва да преподава. Запитал дали е там ректорът. За нещастие, ректорът бил там.

Господин Затурецки почукал на неговата врата и влязъл. След около десет минути се върнал в канцеларията на Мария и строго изискал моя адрес.

– Град Литомишъл, улица „Скалникова“ номер двайсет – казала Мария.

– Как така Литомишъл?

– Господин Клима има в Прага само временно жителство и не желае да съобщавам адреса му...

– Настоявам да ми дадете адреса на пражката квартира на асистент Клима! – изкрещял той с разтреперан глас.

Мария съвсем загубила самообладание. Тя му дала адреса на моята мансарда, на моето жалко убежище, на моята сладка бърлога, в която аз трябваше да бъда изловен.

Да, аз имам постоянно жителство в Литомишъл; имам там майка, приятели и спомени от татко; когато е възможно, заминавам от Прага, занимавам се и пиша у дома, в малкия апартамент на мама. Така се случи, че оставих формално апартамента на мама като свой постоянен адрес, а в Прага се оказах неспособен даже да се погрижа за прилична гарсонiera, както би било редно, и живеях в един от крайните квартали под наем в малка, съвсем самостоятелна мансардичка, чието съществуване пазех, доколкото е възможно, в тайна и никъде не го съобщавах – ако не за друго, поне за да не се стига до излишни срещи между нежелани гости и разните мои временни съжителки или посетителки.

Не мога да отрека, че точно поради тези причини не се ползвах в къщата с най-добро име. Освен това, когато отивах в Литомишъл, на няколко пъти отстъпих стаичката си на приятели, които се веселили там прекалено бурно и по цяла нощ не оставили никой в къщата да мигне. Всичко това възмущаваше някои обитатели, така че те ми бяха обявили тайна война, която понякога се изразяваше в характеристиките, които кварталната организация даваше за мен.

По времето, за което разказвам, на Клара бе започнало да й дотежава да пътува за работа чак от Челаковице и затова взе да остава при мен през нощта. Отначало само несмело и по изключение, после си остави при мен една рокля, после няколко рокли и скоро моите два костюма се свиха в ъгъла на гардероба, а стаичката ми се превърна в дамски будоар.

Клара ми харесваше, тя беше прекрасна; аз се радвах, че хората се обръщат след нас, когато вървахме заедно; тя беше най-малко с тринайсет години по-млада от мен, което допринасяше за престижа ми, и изобщо имаше хиляди причини, за да държа на нея. Но аз

не исках да се знае, че живее при мен. Боях се от приказки и клюки в къщата; боях се някой да не се нахвърли с упреци върху моя добър стар хазаин, който беше дискретен и не проявяваше излишна загриженост за мен; боях се един ден да не се яви и, макар и с неохота, да ме помоли да не скверня доброто му име и да накарам госпожицата да напусне моята стая.

Затова строго бях наредил на Клара на никого да не отваря. През онзи злощастен ден тя била у дома самичка. Денят беше слънчев и в мансардата било доста задушно. Затова тя се търкаляла гола на моя диван, занимавайки се със съзерцаване на тавана.

И тогава внезапно се чули удари по вратата. Това не е нещо обезпокоително. Нямах звънец в мансардата, така че всеки, който дойдеше, трябваше да чука. Затова Клара не обърнала внимание на шума и съвсем не смятала да престане да наблюдава тавана. Но ударите по вратата не преставали; напротив, те продължавали с непонятна и методична настойчивост. Клара започнала да нервничи; взела да си представя, че пред вратата стои мъж, който полека и многозначително обръща ревера на самото си, мъж, който после безцеремонно ще я запита защо не отваря, какво пази в тайна, какво крие и регистрирана ли е на този адрес. Обхванало я чувство за виновност; тя отделила най-послед очите си от тавана и бързо затърсила дрехите си. Но ударите по вратата звучали така упорито, че в бързината не намерила нищо друго освен моя шлифер. Облякла го и отворила вратата.

Но там вместо някакво сурово лице видяла дребен човек, който с поклон запитал:

– Вкъщи ли си е господин Клима?

– Не, не е в къщи...

– Жалко – казал дребният човек и учтиво се извинил за безпокойството. – Господин Клима трябваше да напише една рецензия за мен. Той ми обеща това и работата вече е много спешна. Ако ми позволите, аз бих му оставил една бележка.

Клара дала на човека хартия и молив и същата вечер аз прочетох, че съдбата на статията за Миколаш Алеш е единствено в моите ръце и че господин Затурецки с дълбоко уважение очаква моята рецензия и ще се опита отново да ме намери във факултета.